Anton Cosma - dramaturg

Dr. ELA COSMA
Institutul de Istorie „George Bariţ"
Cluj-Napoca

Abstract

Anton Cosma - Playwright

The paper offers a presentation of the forthcoming volume ***Anton Cosma - Teatru*** *(Anton Cosma - Theatre), Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2009, based on inedite manuscripts left behind by Anton Cosma and edited by Ela Cosma.*

Anton Cosma (1940-1991), officially known only by his books of literary critics, reveals himself as an unexpected and gifted dramatist.

The volume comprises a series of original comedies and social satires, footing in the realities of Ceauşescu's Golden Era and depicting characters and mentalities of the Romanian multilateral developed Socialist society: ***Detectivul particular*** *(The Private Detective),* ***Tovarăşul din Andromeda*** *(The Comrade from Andromeda),* ***Bagaje de mînă*** *(Hand Luggage),* ***Vizita bătrînilor domni*** *(The Visit of the Old Lords),* ***Minunea de la Loboda*** *(The Wonders in Loboda),* ***Satul fără bărbaţi*** *(The Menless Village),* ***Cum s-au înscris Dumnezeu şi sfîntul Petru în I.A.D.*** *(How God and Saint Peter Joined the H.E.L.L.), followed by two comedies for children:* ***O statuie neobişnuită*** *(An Unusual Statue),* ***De-aş fi Păcală*** *(If I Were Păcală) and a translation into Romanian of* ***Les demoiselles de Saint-Cyr*** *by famous Alexandre Dumas.*

The editor completes the volume with an uncommon image of Anton Cosma, as a man of literature, and a supplement containing his personal documents and papers, reflecting the „wooden language" used during the '80s in Romania.

Keywords: *Anton Cosma, playwright, literary critic, Socialist society, wooden language.*

Numele lui Anton Cosma (1940-1991) se leagă, mai mult decât de orice alt loc, de Târgu-Mureş, de revista ***Vatra***, al cărei redactor a fost (1981-1991) şi, nu mai puţin, de Biblioteca Judeţeană Mureş, care

BDD-A19426 © 2009 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:34:36 UTC)

găzduieşte o donaţie de carte Anton Cosma şi care patronează anuarul de faţă. Este, prin urmare, o bucurie şi o onoare pentru mine să anticipez, tocmai prin intermediul acestor pagini din ***Libraria***, apariţia unui volum inedit Anton Cosma.

Căci, în premieră postumă şi în postură inedită, va apărea în curând Anton Cosma, criticul literar, de data aceasta în calitate de scriitor de comedii şi cronicar de teatru. Manuscrisele lui au supravieţuit dispariţiei sale fizice şi constituie nepreţuita sursă pe care se clădeşte volumul aflat sub tipar la Editura Argonaut din Cluj-Napoca.

Intenţia mea, ca editor al volumului, a fost aceea de a smulge uitării un material valoros, care merită să vadă lumina tiparului şi - poate, de ce nu? - şi pe aceea a rampei.

Manuscrisele le-am „tratat" ca pe nişte documente istorice, ca mostre ale unui trecut - temporal apropiat, ce-i drept, dar deja atât de departe de noi prin răsturnările sociale şi mentale survenite între timp - iar prezentarea mea se doreşte a fi o apropiere de omul şi de scriitorul Anton Cosma, o dezvăluire dinspre „interior" a biografiei şi operei Tatălui meu.

Neconvenţionala şi foarte intima prezentare cuprinde numai ceea ce n-ar putea scrie niciodată vreun comentator despre Anton Cosma, pe când ediţia aceasta de ***Teatru*** consacră debutul unui total necunoscut dramaturg.

Comediile originale ale lui Anton Cosma poartă pecetea timpului şi regimului în care au fost scrise. Autorul lor nu a fost nicidecum un dizident, iar vocaţia de revoltat i-a lipsit. Într-o societate atât de bine aşezată şi de ermetic închisă, precum era lumea românească a epocii Ceauşescu, ieşirea pur şi simplu nu putea fi gândită. Sau, cel puţin, Tata nu a teoretizat niciodată nici verbal, nici în scris, spargerea cercului vicios. Aflat în interiorul sistemului, Anton Cosma a simţit însă constrângerea cea mai apăsătoare cu putinţă, cea ideologică.

L-a frământat oprimarea şi coruperea cuvintelor - aşa cum se vede în ***Detectivul particular***, l-a intrigat supraomul de tip nou - recreat în laboratorul ***Tovarăşului din Andromeda***. Dramaturgul, însă, a imaginat conştient sau inconştient forme de evadare, soluţii de fugă, prin umor şi ironie - ca în ***Vizita bătrînilor domni***, ori prin incursiunea în fantastic (***De-aş fi Păcală)*** şi chiar science-fiction (***Tovarăşul din Andromeda***).

BDD-A19426 © 2009 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:34:36 UTC)

Piesele lui Anton Cosma sunt satire ce demască răul obştesc. Conturând tablouri veridice ale societăţii socialiste multilateral dezvoltate, fresce sociale, tipuri umane, autorul dezvăluie varii forme ale răului. Ticăloşiile şi ticăloşii n-au o amprentă tragică, macabră, terorizantă, ci poartă mai degrabă masca grotescului, stârnind râsul, compasiunea. Personajele negative sunt aproape simpatice, iar cele pozitive au scăderi omeneşti - preaomeneşti.

Totuşi, personajele sunt adesea simbolice. Ele par a se încadra în tipuri şi categorii, cu contururi suficient de îngroşate pentru a oferi textului un caracter didactic, pentru a dota povestea cu o morală. Pe alocuri îmi pare că realismul personajelor păleşte în faţa aspectului lor livresc. Dar, pentru că sunt fiica Tatălui meu, ştiu că, spre exemplu, detectivul Apolodor Linte, alias profesorul Moldovan, nu este altceva decât *alter ego*-ul lui Anton Cosma, şi de aceea, incredibilul idealism al unor personaje are la origine un model existenţial cât se poate de real.

*

Volumul ***Anton Cosma - Teatru*** conţine:

Cinci comedii

1. ***Detectivul particular*** ne induce în eroare prin tenta ei pronunţat poliţistă. Apolodor Linte, un fals detectiv particular, într-o societate în care o asemenea categorie profesională nu există, este marcat de „situaţia tragică a cuvintelor." Acest antierou este adeptul gândirii libere: „*Sistemele şi dogmele sînt reumatismul gîndirii. Gîndirea trebuie să fie liberă, neanchilozată*." El constată că „*s-au înmulţit gangsterii cuvintelor! Există o mafie a cuvintelor, care s-a întins ca o ciupercă!...*" şi, de aceea, declanşează o ofensivă donquijotescă împotriva lor. Detectivul preia monopolul asupra cuvintelor „puternice, eficiente", monopol deţinut de oligarhii răufăcători ai sistemului. Ce se întâmplă, de pildă, când Apolodor Linte se înstăpâneşte asupra temutului cuvânt „noi?" „*Bidigă (transpirînd): 'Noi'?... Poate 'noi', puterea politică... Ori 'noi', organele de miliţie... Marusia: Ori 'noi', sindicatul!... [...] Bidigă (mohorît): Nu e bine, tovarăşi, nu e deloc bine! Noi avem nişte cuvinte valoroase, eficiente, nu e bine cînd ele sînt folosite abuziv de alţii!... Detectivul e un pericol mare, tovarăşi!...*" Intriga, deznodământul şi finalul deschis al piesei ţin de un neaşteptat

BDD-A19426 © 2009 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:34:36 UTC)

intertextualism; acestea sunt însă altoite pe un cadru voit rigid, într-un scenariu ce respiră prin toţi porii parfumul şi limba de lemn a epocii de aur a realismului socialist.

2. Ideea centrală a piesei ***Tovarăşul din Andromeda*** o reprezintă formarea omului de tip nou, un fel de Pygmalion socialist, modelat de organizaţia de bază şi, mai ales, de preşedintele şi contabila C.A.P.-ului. Costică Andromeda este un personaj fantastic prin excelenţă, cu origine stelară fabuloasă, neclarificată de autor. În fond, aici nu obârşia lui terestră sau extraterestră contează, ci evoluţia şi devenirea sa. Costică Andromeda, manifestând calităţi supraomeneşti: hărnicie stahanovistă, nevoi fiziologice minime (se hrăneşte cu lumina soarelui, nu cu alimente), este educat, şcolit şi îndoctrinat, în maniera dialecticii materialiste, pentru a deveni un element social model. Evoluţia conştiinţei şi a verbului său, însă, îl transformă într-un „deviant" periculos, într-un „idealist"... Interesantă este soluţia imaginată de autor: riscând exilul din societate, Costică Andromeda este, în cele din urmă, acceptat la o margine a ei, în calitate de ... „scriitor," singura formă de „deviere" admisă social.

3. Cu umor negru, comedia sentimentală ***Bagaje de mînă*** abordează o temă lipsită de orice haz: celula de bază a societăţii, familia socialistă, promovată cu exces de zel de un cuplu modern. Cu un astfel de subiect, autorul, însă, nu se simte liniştit decât printr-un final pozitiv, moralizator, care nu ucide speranţa.

4. Aceeaşi notă didacticistă o conservă comedia pentru copii ***O statuie neobişnuită***. Anton Cosma pare a-şi fi exersat aici abilităţile dramatice, elaborând un scenariu ce ar fi putut fi oricând jucat pe scenă de o brigadă de pionieri sau de o trupă şcolară din deceniul opt al secolului trecut. Cu atât mai mult cu cât ideea, nefiind originală, ci aparţinându-i lui J. Bernt; aceasta este, într-adevăr, singura piesă de teatru a lui Anton Cosma lipsită complet de mesaj politic.

5. ***De-aş fi Păcală*** este, în aprecierea mea, o bijuterie a genului dramatic din cadrul literaturii pentru copii. Rotundă, reuşită şi perfect echilibrată mi s-ar părea o ecranizare sau o punere în scenă a prologului II şi a celor trei acte, fără prologul I şi fără epilog. Încântă savoarea replicilor, cântecelele versificate, personajele spumoase în frunte cu agerul Păcală, confruntarea alertă între isteţime (ca principiu al binelui) şi lenea minţii (ca principiu al răului), comicul de situaţie, de limbaj şi, de ce nu?, de

BDD-A19426 © 2009 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:34:36 UTC)

moravuri... Dincolo de prim-planul acţiunii, depănate spre deliciul celor mici, se cască hipertrofic un hău adult... Este alegoria ţării, unde domneşte Împăratul Fără Cap, unde se practică un deşănţat cult al personalităţii, unde soluţiile unui haiduc spiritual, precum Păcală, sunt tot atâtea tentative de efracţie dintr-un sistem concentraţionar...

Încă o comedie în patru variante

Varianta 1. Altfel decât ***Tovarăşul din Andromeda*** este construită comedia în două părţi, ***Vizita bătrînilor domni***. Un *Deus otiosus*, Bunul, pogorât pe pământ, însoţit de un preaomenesc Sfântul Petru, un cuplu simpatic de Somnorilă şi Fomilă, doi zei ai unor vremi apuse sosesc în Loboda, sat socialist cu nume simbolic. Un *qui pro quo* fără voie însoţeşte inocentele personaje, dezlănţuind un noian de „minuni," zguduind ordinea socială ateist-ştiinţifică constituită. Bătrânul Gogoloţ, personajul-martor, explică - glumeţ, duios, dureros: „*Dumneavoastră... dumneavoastră, uncheşilor, sînteţi doi domni bătrîni, care aţi venit din poveste şi aţi uitat drumul înapoi... Degeaba îl căutaţi, nu mai este, urmele s-au şters, vremurile le-au acoperit... Nu vă mai puteţi întoarce, nu ne mai putem întoarce...*"

Acest titlu al piesei - care face aluzie la ***Vizita bătrânei doamne*** de Friedrich Dürrenmatt, o comedie tragică în trei acte despre păcatele tinereţii, sărăcie şi pierderea demnităţii - este cel care apare cel mai des în manuscrisele lui Anton Cosma. Alături de titlul ***Vizita bătrînilor domni,*** autorul parcă s-a jucat, imaginând un noian de alte titluri: ***Minunea din Loboda*** sau ***Satul fără bărbaţi*** sau ***Sfinţii în concediu*** sau, mai ales, ***Cum s-au înscris Dumnezeu şi sfîntul Petru în C.A.P.***

Comedia de faţă beneficiază nu doar de multe titluri, ci şi de multe variante reuşite.

Varianta 2. ***Minunea de la Loboda*** aduce mai multe personaje, între care un personaj nou: Doamna Dracu', fireşte cu modificarea numelor unora dintre ele. Varianta insistă mai puţin pe descifrarea misterului originii, terestre sau extraterestre, a celor doi bătrâni sosiţi la Loboda; nici nu „rezolvă" enigma „*primei doamne a iadului*" ori a „umbrei" OZN-ului ori a „Reorganizării;" dar accentuează la maxim, cu virulenţă, satira socială. Aici personajele reuşesc performanţa de a transfera, cu arme şi bagaje, în timp record, cultul personalităţii din sfera ateismului dogmatic

BDD-A19426 © 2009 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:34:36 UTC)

în sfera bigotismului la fel de păgubos. La fel ca şi accentul piesei, şi finalul ***Minunii din Loboda*** diferă de cel al ***Vizitei bătrînilor domni***.

Varianta 3. Îmi pare că cea mai livrescă rescriere a piesei urmează în varianta a treia, cu titlul ajustat de mine, ***Cum s-au înscris Dumnezeu şi sfîntul Petru în I.A.D.*** Aici jocul de nuanţe este exploatat uneori cu linii prea îngroşate, prea groteşti şi, cumva, nefireşti. Interesantă e ideea introducerii lui Nicky Percea, care, însă, parcă nu capătă suficientă consistenţă, levitând indecis spre confuzia cititorului / spectatorului. Este el un personaj real sau fantastic? Poate însă efectul scontat de autor este tocmai acesta, plonjarea - gen Bulgakov - într-o lume cu contururi şterse, cu multe feţe, cu planuri ce se întrepătrund... Această senzaţie împinge, în orice caz, limitele textului spre tragicomedie.

Varianta 4. Un experiment intertextualist reuşit mi se pare, în schimb, varianta a patra, ***Satul fără bărbaţi,*** rescrisă, cu mînă sigură şi cu umor sănătos, pe ideea „spectacolului în spectacol," cu personaje cu duble funcţii (Regizoarea alias Doamna Dracu'; Maestrul de lumini alias Bunul, nea Petrică alias sfîntul Petru). Varianta aceasta preia, ca într-o sinteză, caleidoscopic, elemente din toate variantele anterioare, pe care le amalgamează şi le acoperă cu o poleială postmodernistă plasată într-un cadru socialist.

Şi o comedie în traducere

Les demoiselles de Saint-Cyr, în varianta românească oferită acum de Anton Cosma, nu este altceva decât un izbutit exerciţiu dramatic al celebrului romancier de capă şi spadă Alexandre Dumas, care, în haina comediei clasice cu cele cinci acte ale sale, îmbracă personaje, întâmplări, măşti, improvizaţii ale *commediei dell'arte*. Intriga dinamică, *qui pro quo*-urile, comicul de situaţie şi, pe alocuri, suspansul ce conduce spre deznodământul fericit - toate acestea dezvăluie o piesă ce, odată pusă în scenă, are şanse reale de succes la public.

Cronică şi critică de teatru

Dacă, până la acest punct, volumul ***Anton Cosma - Teatru*** este unul ce omagiază faţa încă necunoscută a criticului literar de la revista ***Vatra*** din Târgu-Mureş, restituind pentru public şi publicitate comediile originale ale autorului şi o traducere dramatică, se cuvine neapărat a fi

BDD-A19426 © 2009 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:34:36 UTC)

alăturată secţiunea cuprinzând cronicile teatrale semnate de Anton Cosma. Pe aceasta o dedicăm, eu de aici, iar Tatăl meu de dincolo, talentatului şi originalului om de litere Romulus Guga (1939-1983), fondator al seriei noi a revistei ***Vatra*** şi redactor-şef al ei (1971-1983), poet, romancier, dramaturg, ziarist şi critic literar.

Anton Cosma a scris o succesiune de texte ce oglindesc profilul de dramaturg al celui trecut în nefiinţă. Cu aceste texte iniţiez secţiunea de cronici teatrale.

Dar Anton Cosma a consemnat, an de an, stagiune după stagiune, spectacolele Teatrului Naţional şi ale Institutului de Teatru din Târgu-Mureş, cronicile sale fiind publicate - probabil majoritatea - în singurul cotidian local românesc din vremea aceea, ***Steaua roşie***, fiind traduse uneori (respectiv, atunci când cronicile descriau spectacole ale secţiei maghiare) în cotidianul local unguresc ***Vörös Zászló*** (Steagul roşu). Scrise în perioada 1982-1990, cronicile au fost preluate pentru tipar atât din manuscrise (din 1982 şi după), cât şi din extrase din ***Steaua roşie*** (1986-1990).

Personalia

Sunt redate, în această rubrică, câteva documente şi acte vizând munca, viaţa şi preocupările lui Anton Cosma în perioada reflectată de comediile sale. Documentele au rostul de a sugera atmosfera de epocă.

Cei care au uitat savoarea limbii de lemn a birocraţiei socialiste şi-o vor reaminti.

Cei care nu i-au cunoscut gustul nu vor putea diferenţia între aceste acte, desprinse din realitate, şi replicile personajelor fictive din piesele lui Anton Cosma...

*

Ca făgaş propriu, Anton Cosma a ales critica literară sau a fost ales de ea, nu pot şti exact. Am convingerea că, în ceea ce priveşte percepţia şi interpretarea romanului românesc al secolului XX, vocea Tatălui meu nu va putea fi omisă nicicând. Cele patru cărţi publicate în timpul vieţii sunt toate dedicate romanului: ***Romanul românesc şi problematica omului contemporan*** (Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1977), ***Ioan Slavici*** -

BDD-A19426 © 2009 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:34:36 UTC)

Romanele vieţii (Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1979), ***Geneza romanului românesc*** (Bucureşti, Editura Eminescu, 1985), ***Romanul românesc contemporan: 1945-1985***, vol. I ***Realismul*** (Bucureşti, Editura Eminescu, 1988), ***Romanul românesc contemporan: 1945-1985***, vol. II ***Metarealismul*** l-am editat postum (Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 1998) împreună cu Ana Cosma şi Dimitrie Poptămaş, Lucian Cosma şi Horia Cosma.

Cert este că, dincolo de imaginea oficială a criticului literar, sobru, „serios," se ascunde faţa nevăzută a lui Anton Cosma. Aceasta se exprimă prin morbul, ascuns cu pudicitate, al literaturii pe care a practicat-o în toate genurile ei.

În opoziţie cu discreţia şi modestia lui prea mari, apare, în toată îndrăzneala, gestul meu, de a aduce la tipar, în faţa unui public potenţial, un volum cu piesele de teatru ale lui Anton Cosma şi apoi, dacă sorţii vor fi favorabili, şi alte volume de proză scurtă, roman, eseuri, literatură pentru copii... Eu însă am credinţa că fapta trebuia comisă, că literatura aceasta merită să iasă din dulap şi să vadă lumina tiparului.

Anton Cosma vă invită la ***Teatru***, vă aruncă mănuşa!

BDD-A19426 © 2009 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:34:36 UTC)